

انديشكده صنعت و فناوري (آصف)

نقش

خوشه‌های صنعتی

Industrial Clusters

در توسعه‌ی صنعتی کشور

عقیل ملکی‌فر

ارایه شده در: هفتمین نشست تخصصی

هم‌افزایی صنعت و تجارت با عنوان “خوشه‌های صنعتی، خوشه‌های صادرات‌گرا”

۱۴ بهمن‌ماه ۱۳۸۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

خوشه‌ی صنعتی: ناحیه‌ی صنعتی آرمانی

از زمانی که نواحی صنعتی و کارکردها و مزایای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی آنها در کشورهای غربی، به‌خصوص با توجه به نقش برجسته‌ی این نواحی در توسعه‌ی شتابان‌هی صنعتی/اقتصادی ایتالیا پس از جنگ دوم جهانی، مورد توجه قرار گرفت، این سوال پیش آمد که آیا گونه‌ای از تراکم خاص شرکت‌ها می‌تواند به تشکیل ناحیه‌ی آرمانی صنعتی بیانجامد یا نه؟

اگر آری، چه عواملی در تشکیل ناحیه‌ی آرمانی صنعتی موثر هستند؟

ناحیه‌ی صنعتی؟

به نظر می‌رسد که ناحیه‌ی صنعتی نخستین بار در سال ۱۳۷۹ توسط نویسندگانی به نام بکاتینی، از اهالی ایتالیا، مطرح شده باشد:

ناحیه‌ی صنعتی هستار (موجودیتی) اجتماعی - ارضی است که با توجه به حضور فعال جامعه‌ای از انسان‌ها و جمعیتی از شرکت‌ها در ناحیه‌ای که از نظر تاریخی و طبیعی محدود است، شناسایی می‌شود^۱.

۱. روبرتا رابلوتی، در خوشه‌های صنعتی: الگوی موفق توسعه‌ی درون‌زا ترجمه‌ی عباس مهرپویا، جهانگیر محمدی، تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا، چاپ اول، ۱۳۸۲، ص ۳۹.

ناحیه‌ی صنعتی؟ (ادامه)

به تعبیر او، ناحیه‌ی صنعتی یک "جامعه‌ی محلی" با یک "نظام ارزشی" همسان است که شرط لازم برای توسعه‌ی یک ناحیه‌ی صنعتی محسوب می‌گردد.

او همچنین مفهوم "جمعیت شرکت‌ها" را در این باره به کار برد تا بر اهمیت وجود "تمرکز مکانی" شرکت‌هایی که در مراحل مختلف فرایند تولید مشابهی متبحر شده‌اند و به شدت با یکدیگر در تعامل هستند، معرفی نمود.

بکاتینی همچنین به مفهوم "جوّ صنعتی" اشاره کرد که مولفه‌ی مهمی در بحث ناحیه‌های صنعتی به شمار می‌آید:

- جمعیتی از افراد متخصص و صنعت‌گر
- تعمیق تخصص، که بر اثر مجاورت مکانی و هم‌سانی فرهنگی به گسترش سریع ابتکارات و نوآوری‌ها کمک کند

البته بحث "تجمیع صنایع در یک محل" و مزایایی که از این طریق به دست می‌آید، در ابتدای شکل‌گیری اقتصاد صنعتی، یعنی در دهه‌ی ۱۹۲۰ مطرح بوده است (مثلاً در نوشته‌های الف. مارشال در کتابی به نام اصول اقتصاد، در سال ۱۹۲۰)

- کاهش هزینه‌های مبادله و حمل و نقل کالا و مواد اولیه،

- جریان سریع‌تر اطلاعات و آگاهی،

- تماس‌های رو در روی کنش‌گران صنعتی / اقتصادی

از مزایای تجمیع صنایع در یک محل هستند که از ابتدای قرن بیستم شناسایی شده بودند.

علل توجه به "نواحی صنعتی"

۱. به دلیل مزایای درون و برون ناحیه‌ای ناشی شکل‌گیری ناحیه‌های صنعتی .
۲. به‌عنوان یک الگوی توسعه‌ی صنعتی در مناطق کم‌تر توسعه یافته (به‌ویژه با نگرش به نقش ناحیه‌های صنعتی در توسعه‌ی مناطقی از ایتالیا، دانمارک و ...) ، که این نکته همواره محل مناقشه و اختلاف بوده است.

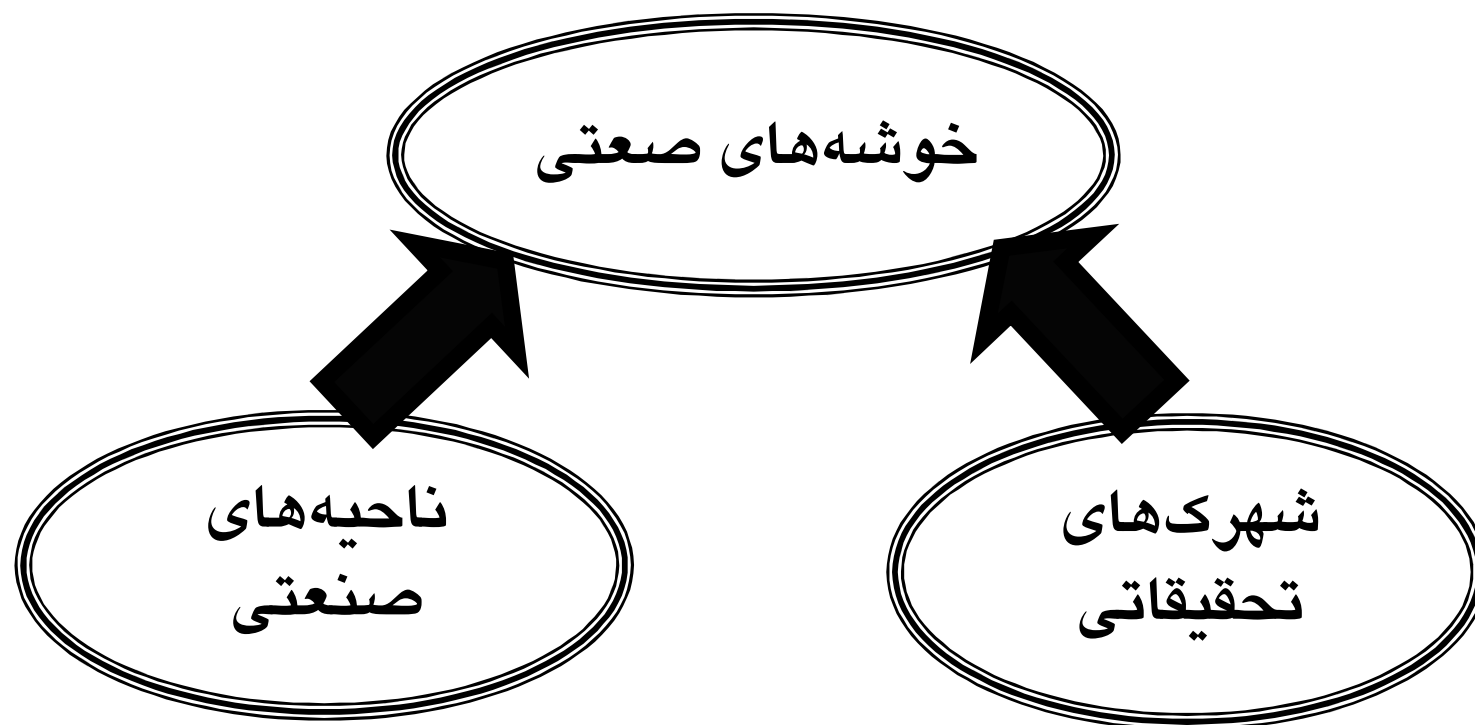
مشخصه‌ی بارز ناحیه‌های صنعتی (در عصر صنعت)

مهم‌ترین مشخصه‌ی ناحیه‌های صنعتی، "تولیدی بودن" محض ناحیه‌هاست؛ که ناشی از حضور شرکت‌های تولیدی کوچک و متوسط در ناحیه‌هاست.

در زمانی که "ناحیه‌های صنعتی" مطرح بودند، شهرک‌های تحقیقاتی / پارک‌های فناوری به‌عنوان مکان‌های ویژه‌ی تجمیع نهادهای آموزشی و پژوهشی یک شاخه یا شاخه‌هایی از صنعت شناخته می‌شدند. این تفرقه‌ی مجتمع‌های آموزشی و پژوهشی، مشکلاتی برای ۲ مجموعه ایجاد می‌کرد.

خوشه‌های صنعتی: طلیعه‌ی عصر اطلاعات و دانایی

با "سبز شدن" و "نرم‌تر شدن" صنایع و فناوری‌ها در عصر اطلاعات و دانایی و نظر بر تاکید عصر نو بر "همگرایی" و "یک‌پارچگی"، خوشه‌های صنعتی به‌عنوان "اسم کلی" پدیدار شدند.

تعریف خوشه‌های صنعتی

خوشه‌های صنعتی به گروهی از شرکت‌ها و "نهادهای" تجمیع شده در یک منطقه‌ی جغرافیایی مشخص گفته می‌شود که دارای ارتباطات درونی و خویشاوندی‌های تخصصی در تولید گروهی از محصولات یا خدمات هستند. (پورتر، ۱۹۹۰ و کمیسیون اروپا، ۲۰۰۲).

مزایای اقتصادی ناشی از خوشه‌ها

۱. شرکت‌ها می‌توانند در سطح عالی‌تری از اثربخشی کار کنند.
۲. شرکت‌ها و مراکز پژوهشی (به دلیل هم‌جواری) می‌توانند به سطح بالاتری از "نوآوری" دست‌یابند.
۳. سرریز فناوری - و بهتر بگوییم - سرریز دانشی افزایش می‌یابد.
۴. به دلیل تماس‌های رو در روی شرکت‌ها، مراکز تحقیقاتی، مشتری‌ها، شمار "ایده‌های جدید" افزایش می‌یابند.
۵. امکان هدایت خوشه‌ها برپایه‌ی استراتژی‌های کلان ملی امکان‌پذیر می‌شود.

خوشه‌های صنعتی: هم‌کاری در عین رقابت

عصر صنعت، عصر رقابت بود. اما عصر اطلاعات و دانایی عصر هم‌کاری در عین رقابت است که مکانیزم عملی آن خوشه‌ها و شبکه‌ها هستند. خوشه‌ها از لحاظ ساختاری معمولاً به صورت "شبکه‌ای" سازماندهی می‌شوند.

Networking or Not working

یا شبکه‌سازی یا هیچ